

Рідель Олена,

студентка 3 курсу Інституту права

Національного університету «Острозька академія»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ І ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОМАТИЧНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Стрімкий розвиток біомедичних технологій, генетики, репродуктивної медицини та трансплантології обумовлює необхідність належного правового регулювання соматичних прав людини. Незважаючи на актуальність та практичну значущість цієї категорії прав, в Україні досі відсутня комплексна нормативно-правова база, яка б системно врегульовувала питання їх реалізації та захисту.

Соматичні права людини – це група прав, що базуються на принципі «самовласності» та визначають можливість людини розпоряджатися власним тілом на свій розсуд. Їх об'єктом виступає тіло людини, а до змісту відносять право на смерть, права людини щодо її органів і тканин, сексуальні права, право на зміну статі, репродуктивні права, право на естетичну модифікацію тіла, права у сфері донорства та трансплантології тощо [1, с. 69].

Конституція України закріплює окремі засади, що стосуються соматичних прав. Зокрема, відповідно до ст. 3 КУ людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а стаття 28 гарантує право на повагу до гідності та заборону примусових медичних дослідів. Право на еутаназію суперечить праву на життя, яке закріплене у статті 27 Конституції України [2]. Разом з тим, Основний Закон не містить прямого закріплення прав на

інформовану згоду на медичне втручання, на генетичну ідентичність чи на самовизначення у репродуктивній сфері.

На законодавчому рівні найбільш системно врегульовані права у сфері донорства та трансплантології. Відповідно до статті 290 Цивільного кодексу України повнолітня дієздатна особа має право бути донором крові, органів та інших анатомічних матеріалів [3]. Закони України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» та «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» деталізують умови і порядок здійснення відповідних процедур. Водночас інші категорії соматичних прав або забезпечуються опосередковано через механізми кримінально-правового захисту, або взагалі позбавлені прямого законодавчого закріплення.

Ключовим міжнародним документом у цій сфері є Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини (Конвенція Ов'єдо) 1997 року, яка вперше комплексно закріпила правові та етичні стандарти у сфері біомедицини. Вона встановлює принцип пріоритету особи над інтересами суспільства і науки, обов'язковість інформованої згоди, заборону дискримінації за генетичними ознаками та комерціалізації людського тіла [4]. Попри її фундаментальне значення, Україна досі не ратифікувала цей документ, що позбавляє вітчизняне законодавство чіткого міжнародно-правового орієнтиру.

Аналіз практики Європейського суду з прав людини засвідчує, що Суд через тлумачення статей 3 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод формує стандарти захисту соматичних прав. Так, у справі V.C. проти Словаччини Суд констатував, що примусова стерилізація без належної інформованої згоди становить порушення права на повагу до приватного і сімейного життя та статті 3 Конвенції [5]. У справі «Коста та Паван проти Італії» ЄСПЛ підтвердив, що право подружжя на використання допоміжних репродуктивних технологій та преімплантаційної генетичної діагностики охоплюється захистом статті 8 Конвенції [6].

З огляду на викладене, вдосконалення правового регулювання соматичних прав в Україні видається нагальним завданням. Тому варто виокремити деякі пріоритетні напрями.

Перш за все, ратифікація Конвенції про права людини та біомедицину надасть національному законодавству чіткий міжнародно-правовий орієнтир та дозволить використати багатий європейський досвід. Це не передбачає автоматичного впровадження всіх положень, оскільки держава може зробити застереження щодо окремих норм, проте основні принципи документа мають стати основою для реформування галузевого законодавства.

Необхідно сформувати комплексну систему захисту генетичної інформації. Закон України «Про захист персональних даних» не виокремлює генетичні дані як особливо чутливу категорію [7]. З огляду на поширення комерційного генетичного тестування, слід законодавчо закріпити: принцип мінімізації збирання генетичної інформації; заборону дискримінації на основі генетичних ознак у сферах праці, страхування та освіти; право особи на повний доступ до власних генетичних даних і контроль за їх використанням; порядок отримання інформованої згоди на генетичне тестування.

Також потребує вдосконалення правове регулювання паліативної допомоги та питання відмови від лікування. Чинне законодавство забороняє еутаназію, але не визначає чіткої процедури припинення підтримувальної терапії за волевиявленням пацієнта. Відсутність відповідних механізмів створює правову невизначеність для осіб із тяжкими захворюваннями та медичного персоналу.

Доцільно визначити у законодавстві поняття та перелік соматичних прав, закріпивши принцип інформованої згоди як універсальну вимогу для будь-якого медичного втручання. Зарубіжний досвід, зокрема приклад Швейцарії, де конституційно закріплено розгорнутий перелік прав у сфері репродуктивної медицини та генних технологій, свідчить про доцільність конституційного рівня закріплення найбільш важливих соматичних прав [8].

Ефективна реалізація соматичних прав потребує інституційного забезпечення, тобто потрібно створити незалежні комітети з біоетики на рівні закладів охорони здоров'я та загальнонаціональний консультативний орган з біоетичних питань.

Отже, реформування правового регулювання соматичних прав в Україні має здійснюватися комплексно: через ратифікацію міжнародних стандартів, прийняття спеціального законодавства, конституційне закріплення ключових гарантій та розбудову інституційних механізмів захисту. Лише за умови системного та виваженого підходу можна забезпечити ефективний захист соматичних прав як невід'ємного складника фундаментальних прав людини у демократичному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Вовк В. М. Соматичні права як кластер юридичних гарантій «самовласності» в контексті трансгуманізму. *Філософські та методичні проблеми права*. 2020. № 2. С. 68–73. DOI: <https://doi.org/10.33270/02202002.6>
2. Конституція України: від 28.06.1996: станом на 01.01.2020 р. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Цивільний кодекс України: від 16.01.2003 р. № 435-IV; станом на 01.02.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину: від 04.04.1997 р.: станом на 25.01.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text
5. V.C. проти Словаччини: рішення від 08.02.2012 р., заява № 18968/07. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117793>
6. Case of Costa and Pavan v. Italy: decision from 11.02.2013, application №. 54270/10. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112993>
7. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
8. Federal Constitution of the Swiss Confederation: adopted on 18.04.1999. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>